

Some Unedited Witnesses of the Old Georgian Translation of the Psalms

Bernard Outtier (Saint-Martin-de-la-Mer)

DOI: <https://doi.org/10.62235/dk.4.2025.10517>
bernard.outtier8@orange.fr || ORCID: [0009-0004-9095-9932](https://orcid.org/0009-0004-9095-9932)

Abstract: The article provides an edition of five pages of the Old Georgian Psalter on papyrus (MSS Sinai, St Catherine's Monastery, Georgian 98 and Saint Petersburg, National Library of Russia, Georgian N.S. 10), comprising Psalms 64:11 – 65:11, 111:1 – 112:6 and 118:68–81, and of two palimpsests containing other passages of the translation of the psalms (MSS Cambridge, University Library, Tailor-Schechter AS 124.1 with Psalms 3:4–8 and 4:3–6, transcribed from ultraviolet images, and Yerevan, Matenadaran, Georgian fragment 37 with Psalms 43:6 – 44:10, transcribed from multispectral images by Sandro Tskhvedadze). Variants important for the history of the Georgian translation are indicated throughout by reference to the major Psalter versions as edited by Mzekala Shanidze.

Keywords: Old Georgian Psalter; psalm titles; MS Sin. georg. 98; MS Saint Petersburg, National Library of Russia, Georgian N.S. 10; MS Cambridge, University Library, Tailor-Schechter AS 124.1; MS Yerevan, Matenadaran, Georgian fragment 37.

In a common article dedicated to Mzekala Shanidze on her 95th birthday, we wrote in 2021 that she is the one “who paved the way for all investigations into the history” of the Psalter in Georgian.¹ As early as in 1960, she had edited for the first time the two older redactions (C and Q);² a detailed study of these redactions appeared nearly 20 years later.³ Mzekala Shanidze also studied the titles of the psalms⁴ and compiled a concordance, unfortunately with a very small print run of only 70 copies.⁵ In our article of 2021, we underlined the importance of the manuscript Sinai, St Catherine's Monastery, Georgian 98 (hereafter: Sin. georg. 98);⁶ for the 100th birthday of the great scholar and friend of old, I would like to present what may be known today of that manuscript, and of two palimpsested ones that were not yet described.

1. Sinai, St Catherine's Monastery, Georgian 98

Within the Georgian tradition, Sin. georg. 98 is a very peculiar manuscript indeed, since it is written on papyrus. It was first noticed by the archimandrite Porphyrius Uspensky in 1850, who took two folios of it and handed them over in 1883 to the Imperial Public Library in Saint Petersburg, where they are kept until now. The first description of Sin. georg. 98 was published by Aleksandre Tsagareli in 1888, as manuscript no. 1 of the Georgian collection of St Catherine's Monastery.⁷ At his time, it comprised 70 folios preserved in full, and 15 in a damaged or fragmentary state.

¹ Gippert and Outtier 2021: 43.

² Shanidze 1960.

³ Shanidze 1979.

⁴ Shanidze 2012.

⁵ Shanidze 2010.

⁶ Gippert and Outtier 2021: 41–42 with fn. 4.

⁷ Tsagareli 1888: 193–196.

Later, in 1950, Gérard Garitte saw the manuscript but only very shortly. In his catalogue of the Georgian manuscripts of Mt Sinai, he writes:⁸ “Il faut ajouter à ces 84 manuscrits un psautier en papyrus, qui est conservé à part, en dehors des rayons de la bibliothèque ; je ne peux en donner une description complète parce que je n’ai pu le voir que quelques instants et qu’il n’a pu être microfilmé, étant donné son état fort délabré (85 feuillets de papyrus, plus quelques fragments non numérotés ; environ 200 mm. × 140 ; 1 colonne, 22 lignes ; surface écrite 170 × 120 mm. ; fol. 1 *Ps* I ; sur un feuillet détaché, sans numéro, *Ps* CXLIII ; fol. 81v, partie inférieure, note de la main de Jean Zosime, scribe sinaïte du Xe siècle”. During our common stay in the Monastery, in May 2009, the librarian, hieromonk Justin of Sinai, showed us some of the folios, meanwhile kept under glass, and took a photograph of one recto for us, which contains part of Psalms 64–65. Together with the determination of the text passage covered (*Ps.* 64:11 – 65:11), the photograph, processed to show the original structure of the page, was first published by Jost Gippert in 2018;⁹ the original image and its processed version are reproduced below as Figs 1a and 1b.

Recently, Olga Vasilieva, the keeper of the Oriental manuscripts in the National Library of Russia (hereafter: NLR) in Saint Petersburg published a beautiful book with good reproductions of two pages of the papyrus Psalter.¹⁰ When I asked Basil Lourie how I could obtain reproductions of the other two pages of the folios, he was pleased, as a former student of Mzekala Shanidze, to help me; so was Olga Vasilieva, who kindly sent me the images, wanting to contribute in this way to the present festschrift; I convey my sincere thanks to both of them.

1.1 After this short survey of the state of the art concerning the papyrus Psalter, let us come back to Aleksandre Tsagareli (hereafter: Ts.).

In his description, Ts. provides the beginning of the Psalter manuscript (sometimes with the words spelt in a more modern form), which at his time was lacunose at the beginning and at the end. In contrast to Garitte, Ts. did not identify *Ps.* 1; in his description, *Sin. georg.* 98 begins on its first page with *Ps.* 3:2. From Ts.’s description, I quote the four first verses printed, adding the variants according to the redactions $\mathcal{C}$ and $\mathcal{D}$ of Mzekala Shanidze’s critical edition but leaving the abbreviations unresolved.¹¹

Ps. 3:2: უო რად განმრავლდეს მაჭირვებელი ჩემნი და {ABDE} მრავალნი
აღდგეს ჩემ ზნა: –

Ps. 3:3: მრავალნი რქვან {რქვან B, პრქვან A cet.} სულსა ჩემსა რა {რ BCEa, <
A cet.} რად (?) {არა + არს omnes} ცხოვრებაჲ ძისა {lege: ძისა omnes} ღუთისა
{ღმრთისა omnes} ძისა {lege: მიერ omnes} ძისისა: – {add. განსუენებაჲ $\mathcal{C}$ }

Ps. 3:4: ხე შენ ღო {lege: ოო BEa; უფალი A cet.} მწე ჩემდა ხარ დიდებაჲ
{ABCD, დიდებაჲ Ea} ჩემდა {+ და BCEa} ასამადლებელად თავისა ჩემისა: –

⁸ Garitte 1956: 6–7.

⁹ Gippert 2018: 68–69 with Abb. 64.

¹⁰ Vasilieva 2009: 52–53.

¹¹ Shanidze 1960: 4. The sigla A–H used in Shanidze’s edition stand for the following manuscripts: A = MS Tbilisi, Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts [hereafter: NCM], A-38; B = *Sin. georg.* 42; C = *Sin. georg.* 29; D = *Sin. georg.* 22; E = Graz, University Library, MS 2058/2; F = NCM, H-1798; G = Jerusalem, Greek Patriarchate, Georgian (hereafter: *Jer. georg.*) 161; H = *Jer. georg.* 133.

Ps. 3:5: ხმითა {ჴმითა *omnes*} ჩემითა ღისა {ოისა *omnes*} მიმართ ღაღად-ყვავ და შეესმა ჩემი მთით წმიდით მისით: –

After this, Ts. provides the following text from “p. 4”: განსოვნება (განსუწნება) მოწოდება სულისა წმიდისა. This is the Georgian translation of the term *diapsalma* and the title: “Appeal to the Holy Spirit”. This title does not appear elsewhere, so it is really a great loss that a full edition of the papyrus Psalter has not yet been possible. As Mzekala Shanidze rightly underlined, the “variety in the titles indicates that... one has to do with different textual and dogmatic traditions. However, at the present stage of investigation it is hardly possible to draw definite conclusions as to the history and provenance of the titles”.¹²

For “p. 5” of the manuscript, Ts. notes:

ფნი თ: დასასრულსა {BCDE}: კნი ბ: (A) ქრს (ქრისტეს): სიკვდილისა თუეს და საფლავისა {sic Ts.; lege: სასუფეველისა} დაპყრობისა თუეს და ერთა {sic Ts.; lege: მტერთა} ეთა დაპყრობისა თუეს :, i.e. “Psalm 9... at the end: canon 2: about the death of Christ and... about the conquest of the reign and about the conquest of all enemies”.

Only the three first words of this are to be found introducing Ps. 9 in other manuscripts (BDE), but one of the appendixes of manuscript A has the complete wording of the title; it runs: წინაწარმეტყუელაბა ქრისტეს სიკვდილისათუეს და აღდგომისა, სასუფეველისა დაპყრობისა და ყოველთა მტერთა დამკობისათუეს.¹³

From “p. 7”, Ts. provides the following title, not to be found in other manuscripts: მოლოდება სულისა წმიდისა: – “Expectation of the Holy Spirit”.

From “p. 9”:

ფნი {sic Ts.; lege: ფნი} დავითისი იდ: დღესა მას რომელსა იგი იკსნა უწ ჴელთა საულისათა და ყოველთაგან მტერთა მისთა და თქა ეკკლესიათა გამოჩევა და დგომა {sic Ts.; lege: აღდგომა}: – “Psalm of David, 14. On the day when the Lord saved him from the hands of Saul and from all his enemies and he pronounced the choice of the churches and the Resurrection”.

This is the title for Ps. 17 (with parts of it also appearing in A and BD),¹⁴ so Tsagareli’s იდ = “14” must be erroneous.

From “p. 15”:

შეწევნისა თუეს {შეწევნისათუეს A} ფნი ღთსი: კა: წინასწრტყლბა ქრს ენებისა და ჩინება წარმართთა: ღზა: უო ღო ჩო მომხედე {A, მომხედენ BCDE} მე რად დამაგდებ მე განმიშორებ {BCD(E), განმიშორე A} ცხოვრებისა ჩემისაგან სიტყუათა.... {სიტყუათათუეს Ⴀჟ}ბისა {sic Ts.; lege: ...ლისა; ბრალისა Ⴀჟ} ჩემისათა: – “About succour. Psalm of David, 21. Prophecy of Christ’s passion and summoning the nations. Gloria! ‘Lord my God, look at me, why do you leave me? You reclude me from my life because of the words of my guilt.’”

For Ps. 21, no comparable subtitle is found in the other manuscripts.

Without indication of the manuscript page, Ts. then gives the beginning of Ps. 139 (ფნი რლთ):

¹² Shanidze 2012: 21.

¹³ Shanidze 1960: 471, ll. 15–16.

¹⁴ The appendix of A notes the last four words as the title for Ps. 15 (Shanidze 1960: 471, ll. 26–27).

განმარინე მე ღო {ოო *omnes*} კაცსა უკეთურსა კაცისა ცრუმსა და მზაკვარისაგან {მზაკუვარისაგან *omnes*} მივსენ მე: – “Ps. 139: ‘Deliver me, God, from the evil man, from the bad and treacherous man release me’”, and the title of Ps. 140: დასასრულსა {დასასრულსა A, *om. cet.*} ფნი: ვედრებად ღს-მსახურთად {sic Ts.; ღისა მიერ სრულთად A, ღისა მიერ სრულთად BE} ფნი რმ: შკი {sic Ts.; *lege*: შკი} ივ: – “At the end, Psalm: imprecation of those serving God. Psalm 140, 16 verses”.

Ts. continues with the first four verses of the same psalm (140:1–4):

უო {ოო *omnes*} დაღად-ვეავ შენდამი ისმინე ჩემი მომხედენ {BE, მომხედე *cet.*} ხმასა {ჰმასა *omnes*} ღოცვისა ჩემისასა: {2} წარემართენ ღოცვად ჩემი ვა საკმეველი {საკუმეველი *omnes*} შენ წინაშე აპყრობად {BE, აღპყრობად *cet.*} ჰელთა ჩემთად მსხუერპლი {მსხუერპლ *omnes*} სამწუხროდ: {3} დასდეგ უო საცჴე {საცოდ *omnes*} პირსა ჩემსა და კარი ძნელი ბაგეთა ჩემთა {4} რათა {რათა *omnes*} არა მდრკეს {მიდრკეს *omnes*} გული ჩემი სიტყუათა მიმართ უკეთურებისათ: – “Lord, I call upon you; listen to me, look at me in the voice of my prayer! {2} May my prayer work out like incense before you (and) the lifting up of my hands (be) an evening sacrifice! {3} Set, Lord, a guard over my mouth and a strong door on my lips {4} lest my heart incline to words of evil”.

Finally, Ts. remarks that there are many indications in red ink, such as:

შკი {მუჴლი ზ A, < *cet.*}, თყნცმ: {თაყუანის-ცემა AB, დიდება CE}, გლბად აღსავალთად და ღოცვად მოწამეთად: რლ:
 ღრმით აღმო ვდაღადებ შენდამი ღო {ოო *omnes*} {2} ღო {ოო B, უფალსა *cet.*} შეისმინე {შენ გესემინ C, შეგესემინ *cet.*} ჰმისა ჩემისად:
 იყენენ {B, იყენედ *cet.*} ყურნი შენნი მორჩილ ჰმისა {ჰმასა *omnes*} ღოცვისა ჩემისა:

The indications represent the end of Ps. 128 and the title and beginning of Ps. 129 (not 130 as indicated in Ts.):

“Verse(s): {8}. Worship. Chant of the ascents and prayer of the martyrs. 130. ‘Up from the depth I cry to you, God; God, hear my voice! May your ears be attentive to the voice of my prayer!’”

After these examples, Tsagareli tells us that manuscript had been seen before him by E. Henry Palmer (in 1869)¹⁵ and by Georg Ebers, the detector of the famous medical *Papyrus Ebers* (in 1871),¹⁶ and that Porphyrius Uspensky had left a note in the manuscript according to which he had seen the Psalter in 1850. In his catalogue, Tsagareli also provided the reproduction (in colours) of one page (between pp 192 and 193); it is one of those that were taken by Uspensky to Saint Petersburg.¹⁷

1.2 I now give the text of the page whose image was produced for us in 2009 (Fig. 1a). The upper part of the folio is severely damaged; the readable part as transcribed in Table I begins within Ps. 64:11.

¹⁵ See Palmer 1871: 69: “There are other very interesting volumes in the collection; among them an ancient copy of the Psalms in Georgian, written on papyrus.”

¹⁶ See Ebers 1872: 300 / 1881: 311.

¹⁷ See Vasileva 2009: 53.

Fig. 1a: Sin. georg. 98, unnumbered folio, recto (page containing Ps. 64:11 – 65:11). Photograph taken by Father Justin Sinaïtes, 15 May 2009, © St Catherine's Monastery, Mt Sinai.

Fig. 1b: Same, processed version with page structure reestablished

Table I: Sin. georg. 98, unnumbered folio, recto, transcript with variants indicated

Line	Ps.	Text
1	64:11	{ღჳრ ნატნი Ⴢღ} [მისნი დაათრვენ] <განამრავლე ნაყოფი მისი ცუარითა {ღღ}>
2		[შენითა მხიარულ იყო[ს ჯეჯღ]ი <მისი {ღღ}>
3	64:12	ღკურთხო შწ გუირგუინი წე[ლი]წა[ღისაჲ] <+ სიტკბოებითა შენითა Ⴢღ>
4		და ევლნი შწნი აივსნენ {ად[ი]ესნენ A, აღივსნენ BD} სიპოს[ი]თ<ა>
5	64:13	ღანპოხო შწ {განპოხო CE, განპოხნეს ABD} შეუნიერებაჲ [უდაბ]ნოს[ა და სი]ხა[რული ბორცუთა] <შეიმოსონ {ღღ}>
6	64:14	ყეიმოსნენ ვერძნი ცხოვართანი ღელ<ეთა გაამრავლონ {ღღ}>
7		იფელი ღაღაღადებდენ {sic; ღაღადებდენ Ⴢღ} და გალობდენ : – შწი ი[ე]
8	65	წწნი ღწთისი {C} ადგომისათ[უის] {AE} [ჩინებაჲ წარმართთაჲ] {BD}
9	65:1–2	ღაღადებდით ღწთისა ყწლი ქუეყანაჲ {2} უ[გაღ]ობ[ღით სახელ]-
10		სა მისსა მიეცით ღწჲ ქებულებასა მის[სა]
11	65:3	ღრქუ {sic, Ⴢრქუთ Ⴢღ} ღწ რაბამად საწინელ არიან ს[ა]ქმენი შწნი მრავლითა
12		ძალითა შწითა გეცრუენეს შწ მტერნი შწნი : –
13	65:4	ყწლი ქუეყანაჲ თაყუანის-გცმდს შწ {< A} გიგალობდენ შწ {< CE} [გიგა]-
14		ლობდენ შწ {<< Ⴢღ} და უგალობდენ (G) სახელსა შწნსა : –
15	65:5	წოვედით და იხილენით {ABDE} საქმენი ღწთისანი ვწრ საწინელ არს
16		იგი {ABDE} ზრახნითა უფროეს ძეთა კაცთასა : – კიგ {BDEG}
17	65:6	ქწ გარდააქცია ზღუაჲ კმელად და {< E} მდინარესა {ABDE} წიადკდა [ფრ]-
18	65:6–7	ქწ ვიხარებდეთ წწ მისა მიმართ {7} რწლი იგი უფლებს ძალითა
19		თუისითა ოწკე : –
20		ღუაღნი მისნი წარმართთა ხედვენ რწლთა განამწა[რეს იგი]
21		ნუ ამადღდებიან {A} თავით თუისით : – კწჲ ქებისა მისის[აჲ]
22	65:8	ღკურთხევდით წარმართნი ღწა წწსა და სასმ[ენელ ყავთ]
		თა წწ[თა]
23	65:9	ქწ ღადვა სული წწნი ცხორებად და არა სცა ძრ[ე]აჲ [ფერვ]-
24	65:10	{+ და BCDE} ღანმცადენ წწ ღწ და {< C} გამომავურვენ წწ [ვწა გამ]{ოივურ}
25		ვის ვეცხლი : –
26	65:11	ყემიყანენ წწ საფრტკესა დაჰკრ[იბე] ჭირი [ბჭეთა] <წწთა>

1.3 The two folios of the Sinai Psalter brought to Russia by Porphyrius Uspensky are today kept in Saint Petersburg under the shelfmark Грy3. HC 10; they cover Ps. 111:1 – 112:5 and 118:68–81. All four pages are transcribed in Tables II–V below facing the corresponding images (Figs 2–5), which I publish here with kind permission of Olga Vasileva.

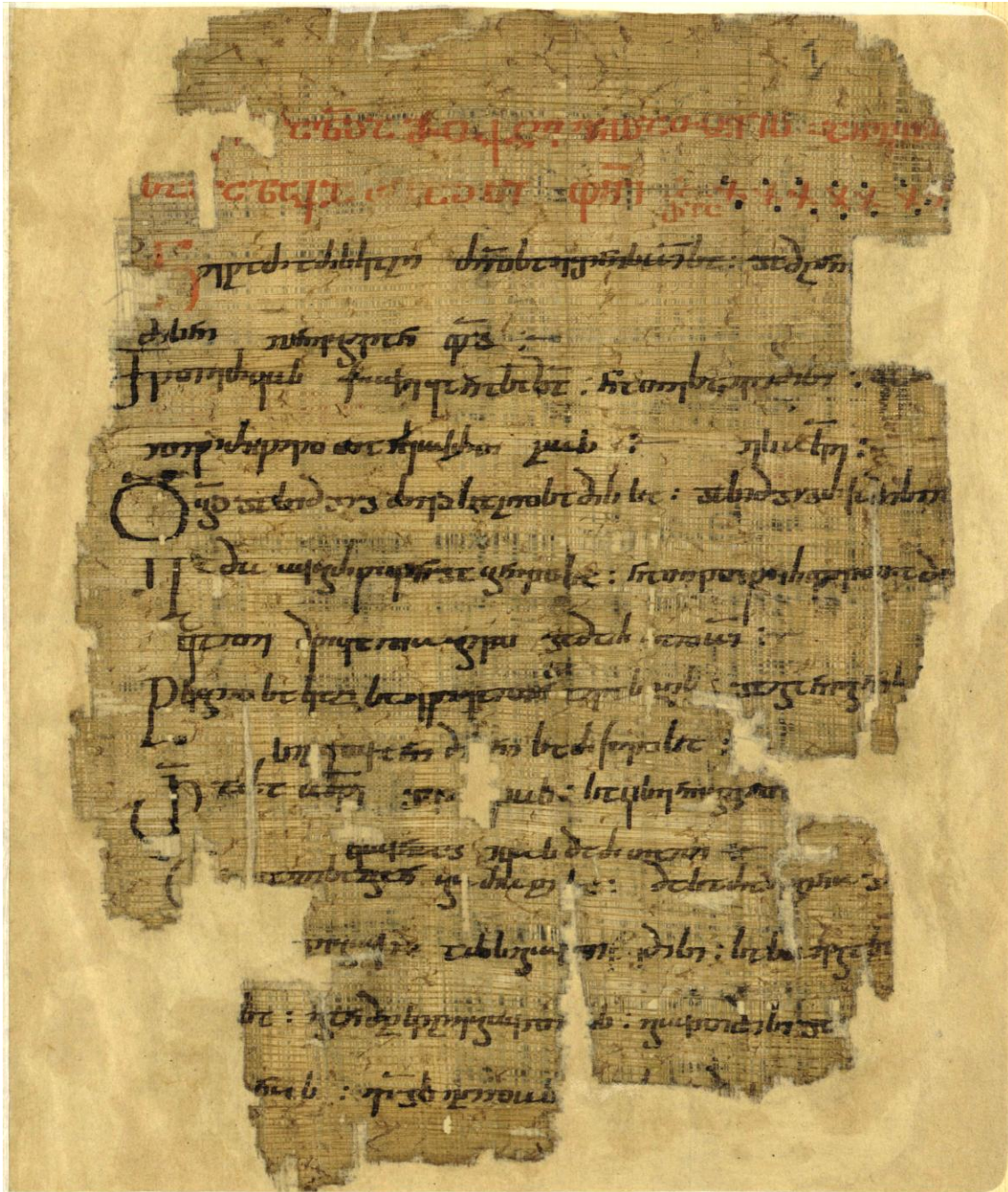

Fig. 2: Saint Petersburg, NLR, Грy3. HC 10, fol. 1r

Fol. 1r is incomplete on its right side and at its bottom. It begins with two lines in red ink in *asomtavruli* majuscules, representing the title of Ps. 111, partly corresponding to the title in manuscript B. Fol. 1v is incomplete on its left side; the title of Ps. 112 is akin to the titles of B and E, the two closest manuscripts to the papyrus Psalter.

Table II: Saint Petersburg, NLR, Georgian NS 10, fol. 1r: transcript with variants

Line	Ps.	Text
1	111	აღა მოქცევისათვის : ანგესი- {B}
2		სა და {<< B} ზაქარიაჲსი {B} ფნი რია ¹⁸ :: :: :: :: :: ::
3	111:1	ჩეტარ არს კაცი რლსა ეშინის ოისა : და მცნე<ბანი>
4		მისნი ჰნებაჲნ ფდ : –
5	111:2	ძლიერ ყოს {C} ქუეყანასა ზა : ნათესავი მისი : და თ<ეს>-
6		ღი წრფელთა იკურთხოს : – ეს {C} ოკე : –
7	111:3	ძბჲ და სიმდიდრეჲ {სიმდიდრე AE, სიმდიდრჲ BCD, + არს E} სახლსა {BCDE} მისსა : და სიმდიდრჲ {!} მისი ჰ<გი>-
8	111:4	ღამოუბრწყინდა {AD} ბნელსა : ნათელი წრფელთა მო<წ>
9		ყალე მწყალობელ და {BCDE} მარ[თ]ალ ოი {BCE} : –
10	111:5	ღებოლსა კაცსა ეწყაღინ და ¹⁹ {BCDE} ავასხის : და განიგნის {E}
11		სიტყუანი მისნი სარჩელსა : –
12	111:6	ჟ არა ოკე შეი<რ>ეიოს : საჯსენებელა[ა]<დ საუ>-
13		კუნოდ იყოს მართალი : –
14	111:7	წ[მ]ბავისაგან ბოროტისა : მას არა ეშინოდის<ს>
15		<განმზა>დებულ არს გული მისი : სასოებასა
16	111:7–8	<ოისა>სა {ACDE} : {8} განმტკიცებულ არს : გული მისი და <არა>
17		<შეიში>ნოს : ვდს იხილოს <მტერთა> [მ]<ისთად>

¹⁸ Under the line, with ornamental sign above.

¹⁹ Added above the line.

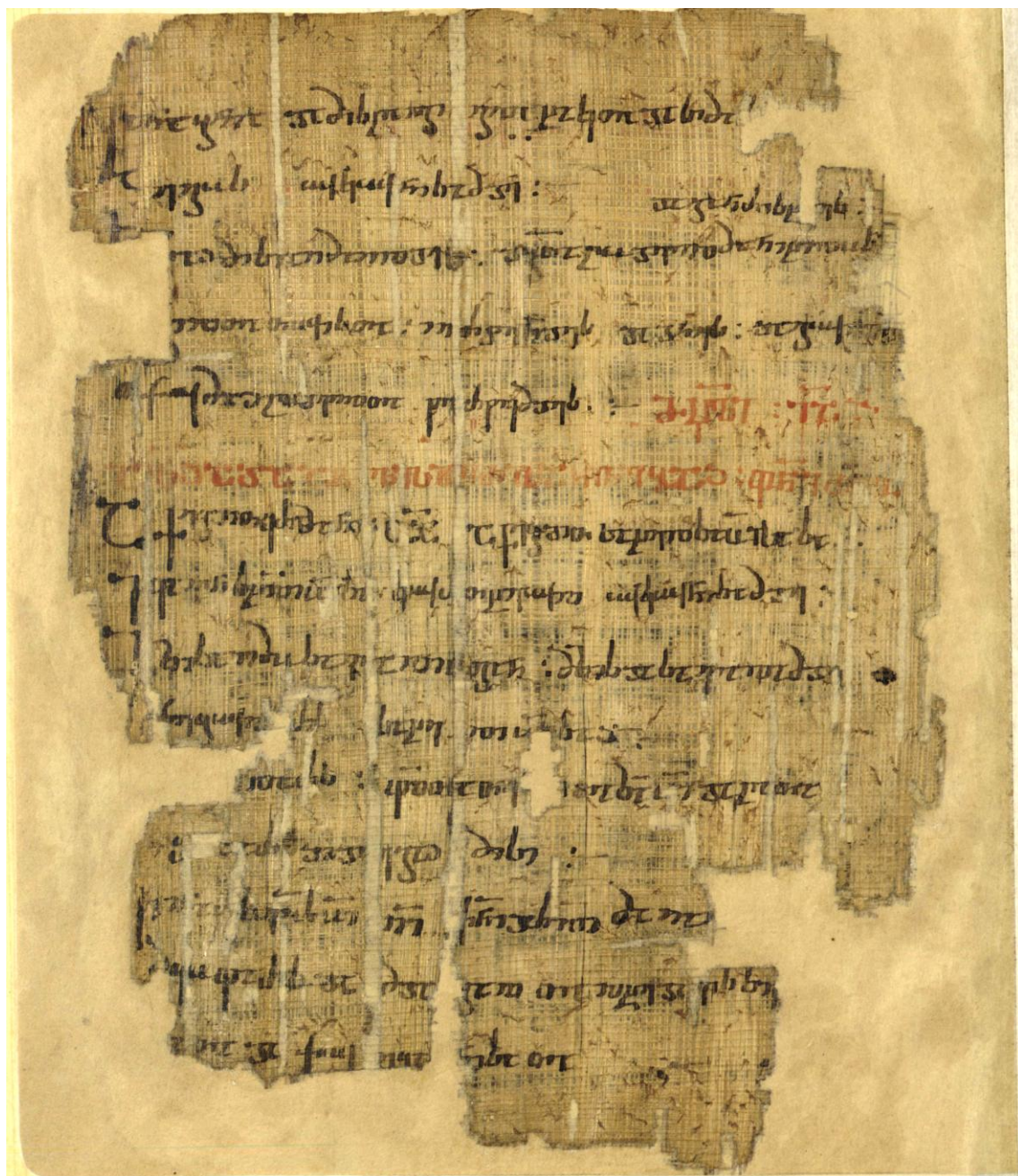

Fig. 3: Saint Petersburg, NLR, Georgian NS 10, fol. 1v

Table III: Saint Petersburg, NLR, Georgian NS 10, fol. 1v: transcript with variants

Line	Ps.	Text
1	111:9	ღანაბნია და მისცა იგი გლახაკთა {BCE} და სიმარ<თლქე {სიმართლქე AE, სიმართლჴ C} მისი>
2		ეგოს (ABD) უკუნისამდე : და განრისხ[დ]ეს {A}:
3		ჰ[ქ]ად მისი აღმაღლდეს : დ ^ა ბ ^ა თა {10} ცოდვილმან იხილოს
4		<კ>[ბ]ილთა თუისთა : იღრჳენდეს {ABCD} დადნეს {ABDE} : და გუელ[ის]
5		თქუმაჲ ცოდვილთა წარწყმდეს : – მ^აგლი : ი^ა :–
6	112	აღ^ა და ახლისა ერისა ჩინებაჲ : ფ^ანი რ^აბ
7	112:1	წკებდით ერმანი : ო ^ა აქებდით სახელსა ო ^ა ისასა :
8	112:2	უყავნ ს ^ა ხელი ო ^ა ისა კურთხეულ {+ ამიერითგან omnes} უკუნისამდე :
9	112:3	შ ^ა ზის აღმოსავალითგან : მ ^ა ზის დასავალამდე
10		ქებულ არს {ABCD} სახელი ო ^ა ისაჲ : –
11	112:4	<შ ^ა და>ლ არს : ყ ^ა ლთა თე<სლ>თა ზ ^ა ო ^ა ი და ცათა
12		შ ^ა ინ ^ა არს დიდებაჲ მისი : –
13	112:5	წინ არს გ ^ა რ ო ^ა ი დ ^ა ი ჩ ^ა ნიჲ ²⁰ რ ^ა ლი მადა<ლთა შინა>
14	112:5–6	მყოფ არს {6} და {AE} მდაბალთა ჰხედავს {sic, ხედავს cet.} ზე<ცი>–
15		<ს>ათა და ქუეყანისათა

²⁰ Sic? The character might also be a ႁ of და “and”, erroneously added but not erased.

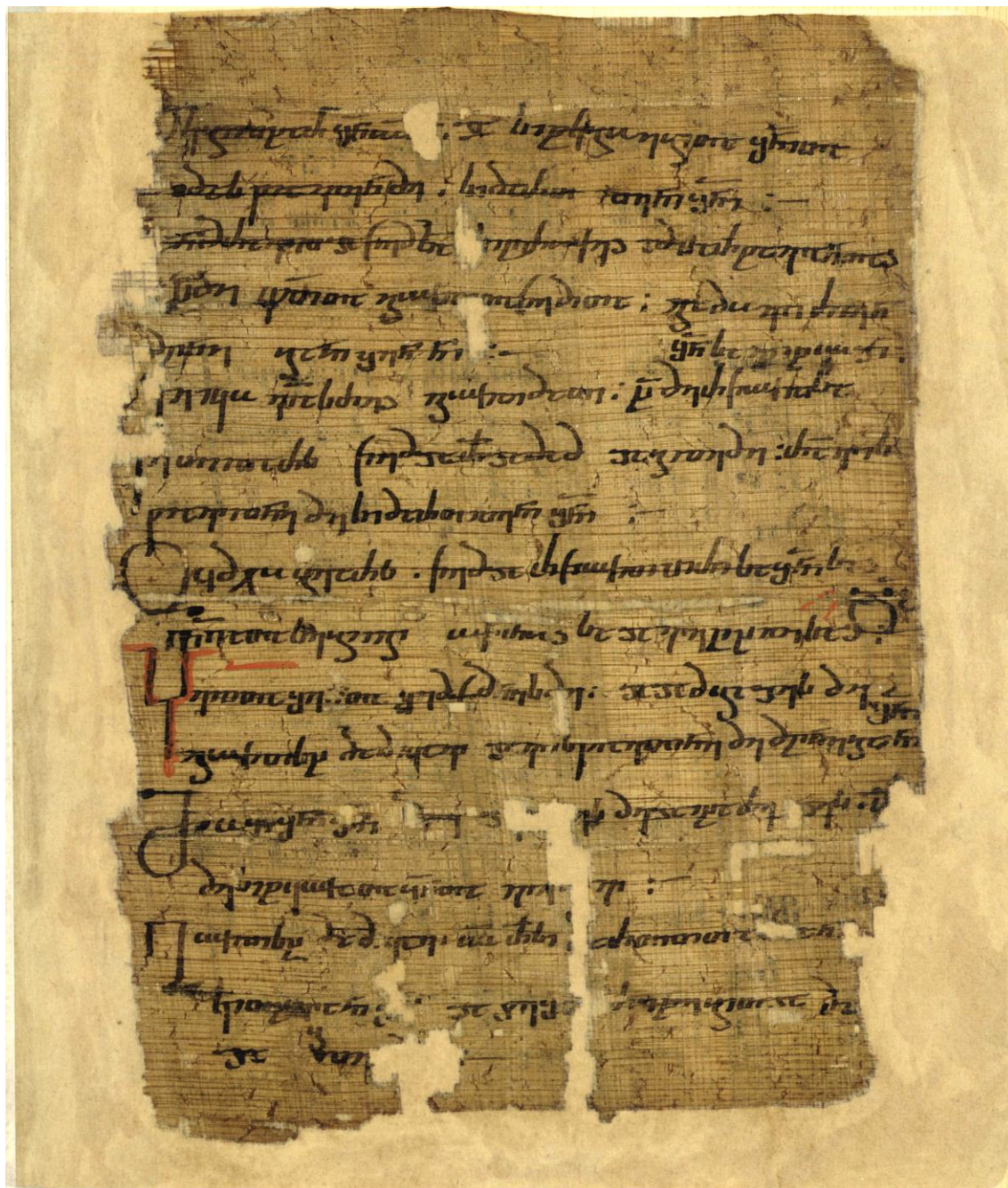

Fig. 4: Saint Petersburg, NLR, Georgian NS 10, fol. 2r

Table IV: Saint Petersburg, NLR, Georgian NS 10, fol. 2r: transcript with variants

Line	Ps.	Text
1	118:68	[P]კბილ ხარ შნ ოო . და სიტკბოებითა შნითა
2		მასწავენ მე : სიმართლენი შნი : –
3	118:69	[L]ანმრავლდა ჩემ ზა სიცრუედ ამპარტავანთად
4		ხ მე ყლთა გულითა ჩემითა : გამოვიძიენ
5		მცნებანი შენნი : – შნსა ვიტყოდი {C} :
6	118:70	[F]ეიყო ვა სძედ გული მათი : ხ მე რჩულსა {BE}
7	118:71	[B]ეთილ არს ჩემდა რ დამამდაბლე მე : რა ვის-
8		წავლნე {AC} მე {BCE} სიმართლენი შნი : –
9	118:72	ღუმჯობე {BCE} არს : ჩემდა რჩული პირისა შნისად
10		ვე ათასები იგი ოქროსა და ვეცხლისად : ჭ[ა] {?} ²¹
11	118:73	ჟელთა შენთა შემქმნეს მე : და დამბადეს მე {ABCD}
12		გულისხმა-მიყავ {BE, + მე C} და ვისწავლნე {ACD} მე {ACDE} მცნებანი შნი ²² <: ->
13	118:74	შოშიშნი შნი [მხ]ედ[ვიდ]ეს მე და იხარე[ბ]დეს . რ
14		მე {ABCD} სიტყუათა შნთა ვე[სა]ვ : –
15	118:75	ღულისხმა-მიყავ {E, -ვეავ ABCD} ოო რ სიმართლით არ[ი]ან [გ]<ან>
16		კითხვანი შნი და {BCE} ჭეშმ[ა]რიტებით დამა<მ>-
17		დაბლე მ<ე> : –

²¹ Uncertain; capital letter written over the preceding colon, with two marks in red before and possibly an abbreviation mark above; A has იოდ for the Hebrew letter but this does not help.

²² Added above the line.

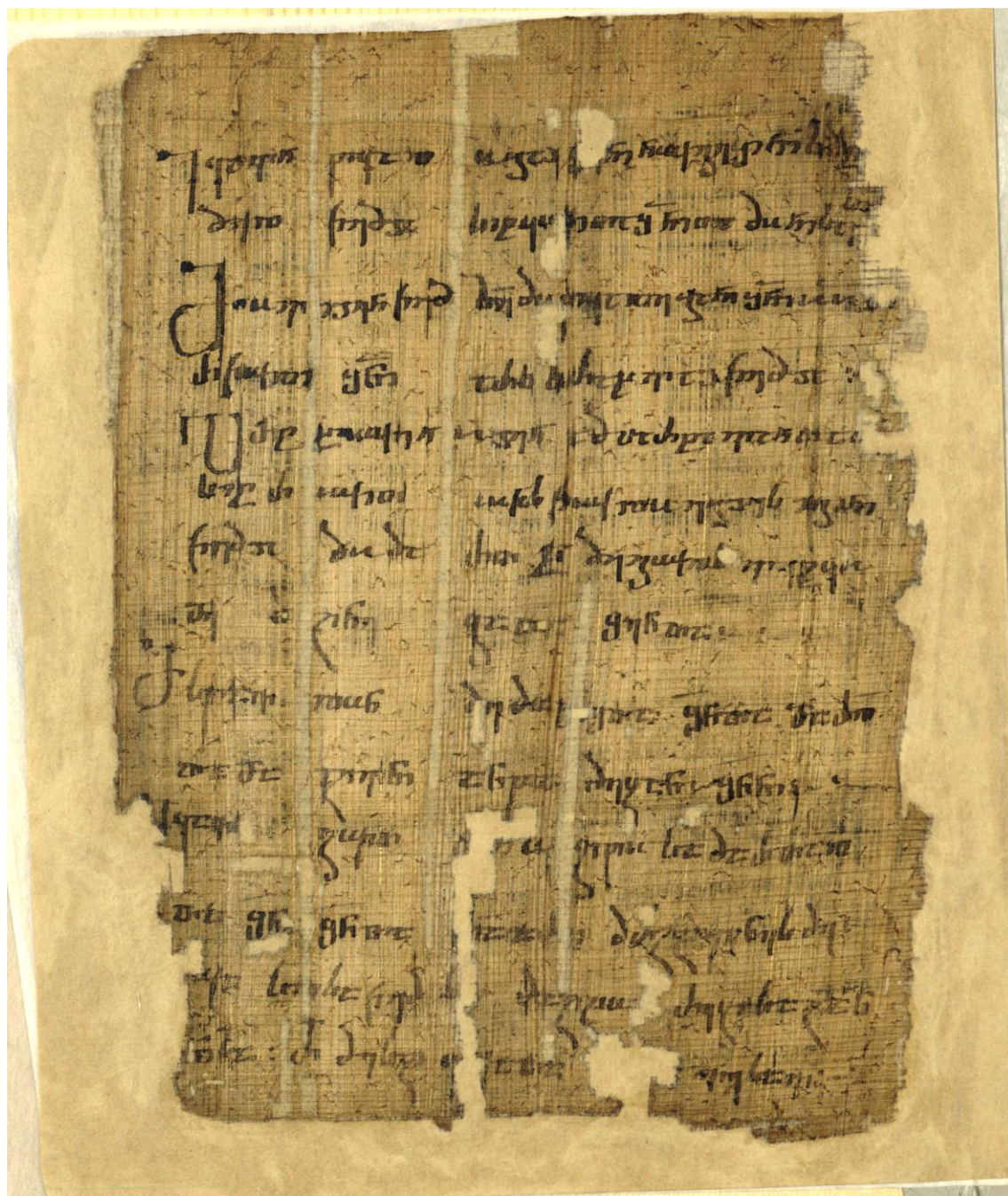

Fig. 5: Saint Petersburg, NLR, Georgian NS 10, fol. 2v

Table V: Saint Petersburg, NLR, Georgian NS 10, fol. 2v: transcript with variants

Line	Ps.	Text
1	118:76	Դყავն Վյաღობաჲ Չენի ნუგეშინის-მც<ე>-
2		მელ {ACD} ჩემდა სირუითა შწითა მონისა [შ]<ნი>სა ²³ <: ->
3	118:77	Ժოვიდեն ჩემ ზ~ ²⁴ მოწყალებანი (BCE) შწი ო~ო {+ და გცხოვნდე რ~ omnes}
4		რჩული {BE} შწი არს ზრახვაჲ {AD} ჩემდა : –
5	118:78	Մրცხუენოდენ {ABD} ამპარტავანთა [რ~]
6		სიცრუით {ADE} ურჩულობედეს {BE} იგინი {ABCD}
7		ჩემდა მომართ ხ~ მე გუღს-ვეტყო-
8		დე მცნებათა შენთა : –
9	118:79	Ժსწავლოն მე მოშიშთა შწთა და რ~ლ-
10		თა დაცივნიან {sic; დადცნიან BCE, იცნიან AD} წამებანი შწნი : –
11	118:80	Դყავն გული [ჩემი] უბიწო სამართաღ-
12		თა შწნა შწთა რ~ა არა მრცხუენეს მე : –
13	118:81	<Դ>ց~უა {ABD} ს~ლსა ჩემს[ა] მაცხო[ა]րებისაგან
14		<შ~>ნისა : რ~ მე {ACDE} სიტყუათა <შწთ>[ა] ვესავ :

In minor orthographical or textual variants, the papyrus Psalter agrees 38 times with B, 33 times with E, 32 times with A, 29 times with C, and 28 times with D. It is a pity that the manuscript has been damaged so much, especially concerning the titles of the psalms, which are its most original contribution.

²³ Ending added above the line.

²⁴ Corrected from ზ~ე?

2. Cambridge, University Library, Taylor-Schechter AS 124.1 and 79.31

It was the Georgian palimpsest of Jeremiah from the Cairo *genizah* (MS Cambridge, University Library, Taylor-Schechter ms. 12,183 and 12,741) that provided the proof for Mzekala Shandize's father Akaki that his assumption about the former existence of *khanmetoba* in the Georgian language was right.²⁵ Some decades ago, an article was published with a survey of the palimpsest fragments from the Cairo *genizah* with Christian content and with the indication of the language of the underlying texts.²⁶ Among them, there was one more Georgian fragment kept in the Library of Cambridge University, with hitherto unidentified content, namely, MS Taylor-Schechter AS 124.1. Another fragment, Taylor-Schechter 79.31, was indicated as having an Arabic undertext, likewise unidentified. In 1982, I asked for a UV reproduction of both fragments and received the photographs of two folios. The upper text of them, both badly damaged, was written by two different hands in Hebrew. Taylor-Schechter 79.31 remained impossible to decipher, but Taylor-Schechter AS 124.1 was partly legible: it revealed Ps. 3:4 – 4:7 in Georgian, with the lines usually covered by the upper layer in Hebrew. The text is written in *nuskhuri* minuscules, with the initials of verses in *asomtavruli*; on the basis of its palaeographic appearance, it can be dated to the tenth century. In Tables VI–VII, I provide a transcript of both pages of Taylor-Schechter AS 124.1, facing the photographs that were kindly provided by the University Library of Cambridge in 1982 (Figs 6 and 8–9).

Of course, nowadays, with multispectral imaging technology, one should be able to decipher the text entirely, which has unknown variants in Ps 4:4 while usually representing the text of the old manuscripts. And of course, I hope that the Arabic palimpsest will also be deciphered.

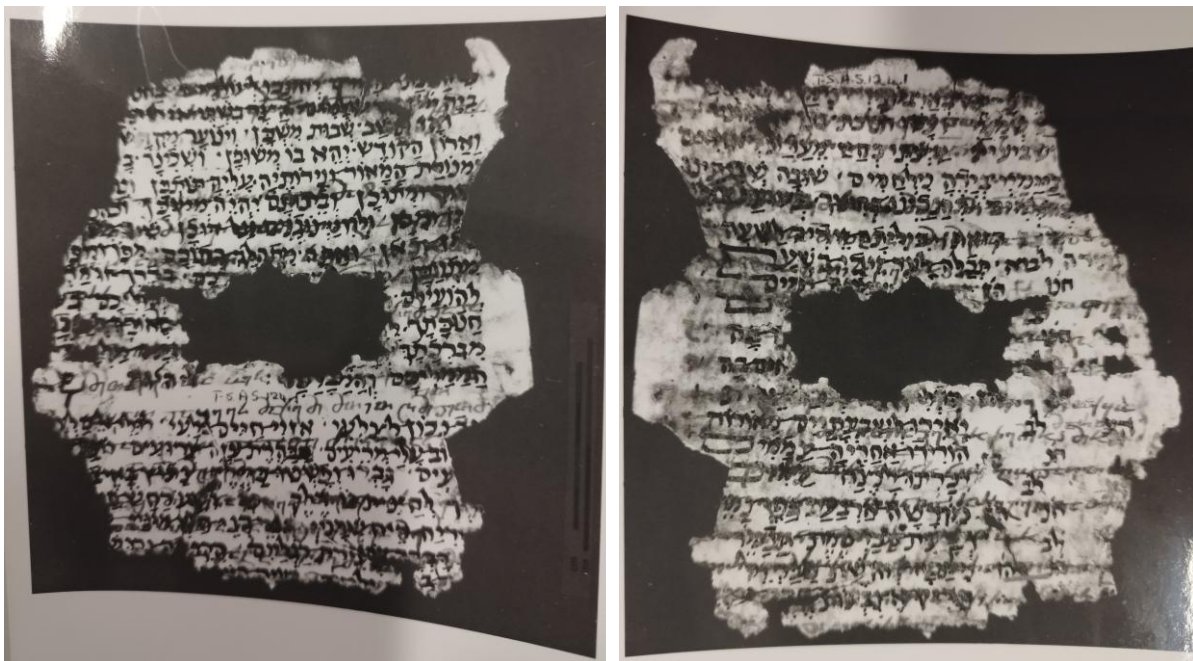

Fig. 6: Cambridge, UL, Taylor-Schechter AS 124.1, recto and verso (original UV image)

²⁵ See Gippert 2019 for the relation of the Cambridge fragment to that of London, British Library, ms. Or. 6581, and Gippert forthcoming for new readings of the Jeremiah palimpsest based on multispectral images.

²⁶ Sokoloff & Yahalom 1979, 126, rearranged in Vollandt 2023, 245.

3. Yerevan, Matenadaran, Georgian fragment 37

While preparing a description – which will eventually be published by a team from Tbilisi – I could decipher with the naked eye part of the inferior text of the two-folio Georgian fragment 37 kept in the Matenadaran in Erevan. The deciphered text is enough to state that this is another witness of the Georgian Psalter according to the old redaction. The *asomtavruli* initials of the verses were the easiest to read. Meanwhile, the multispectral technology has helped to decipher the underlying text (see Figs 7 and 10–13), and a complete transcript was provided by Sandro Tskhvedadze in March–April 2024, which I am happy to present here in his name.

The text is entirely written in *asomtavruli* as in manuscripts ABCE. I think it was not copied after the tenth century. The ink is brown, there are rubricated parts such as titles and the indication of a *diapsalma* (დასოცეგებად). The text is generally covered by the upper layer, line on line, but on fols 1r and 2r, the first line of the psalter was not overwritten; the big initials of verses are in the margin and are usually quite legible. The undertext must be read in the order 2rv – 1rv as arranged in Tables VIII – XI.

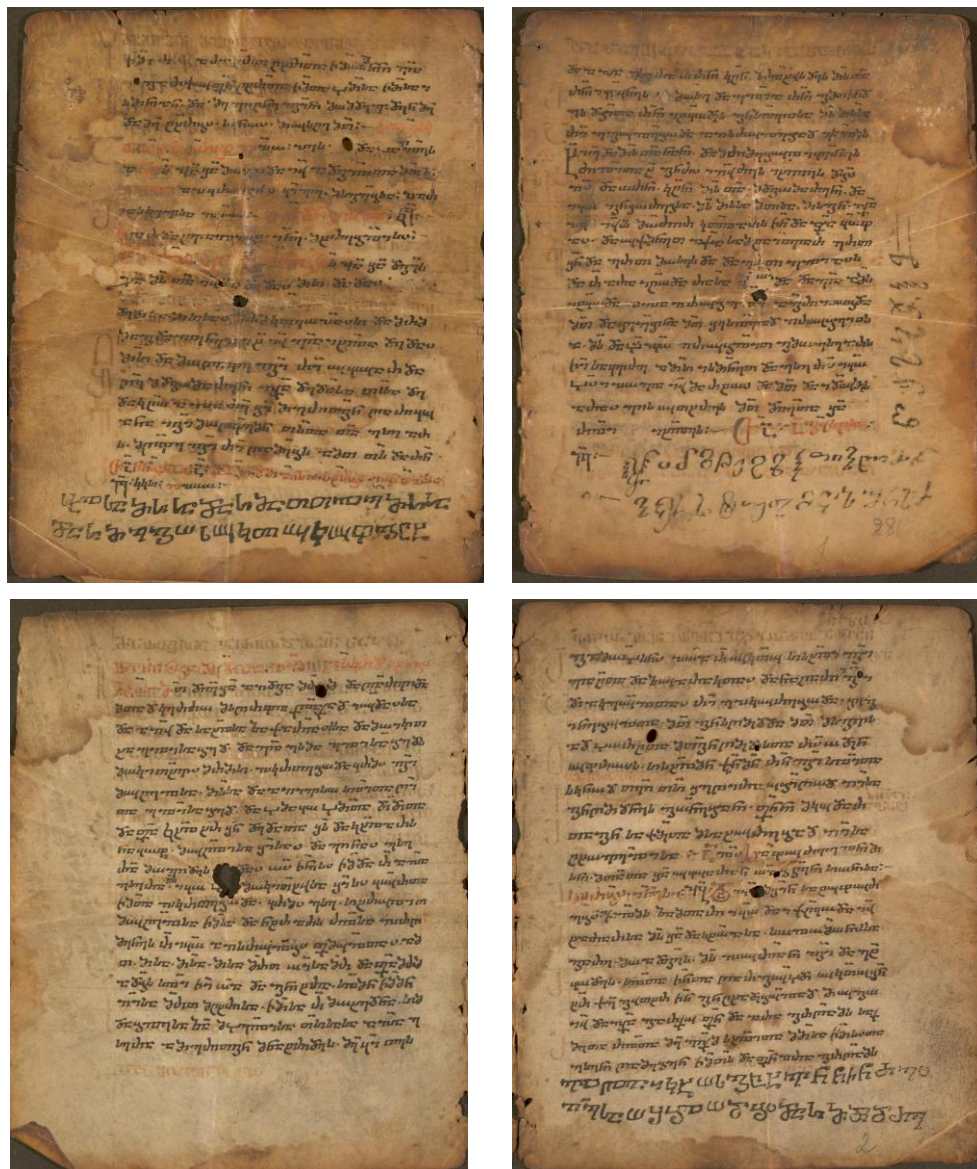

Fig. 7: Yerevan, Matenadaran, VP 37, fols 2v, 1r, 1v, and 2r (colour images)

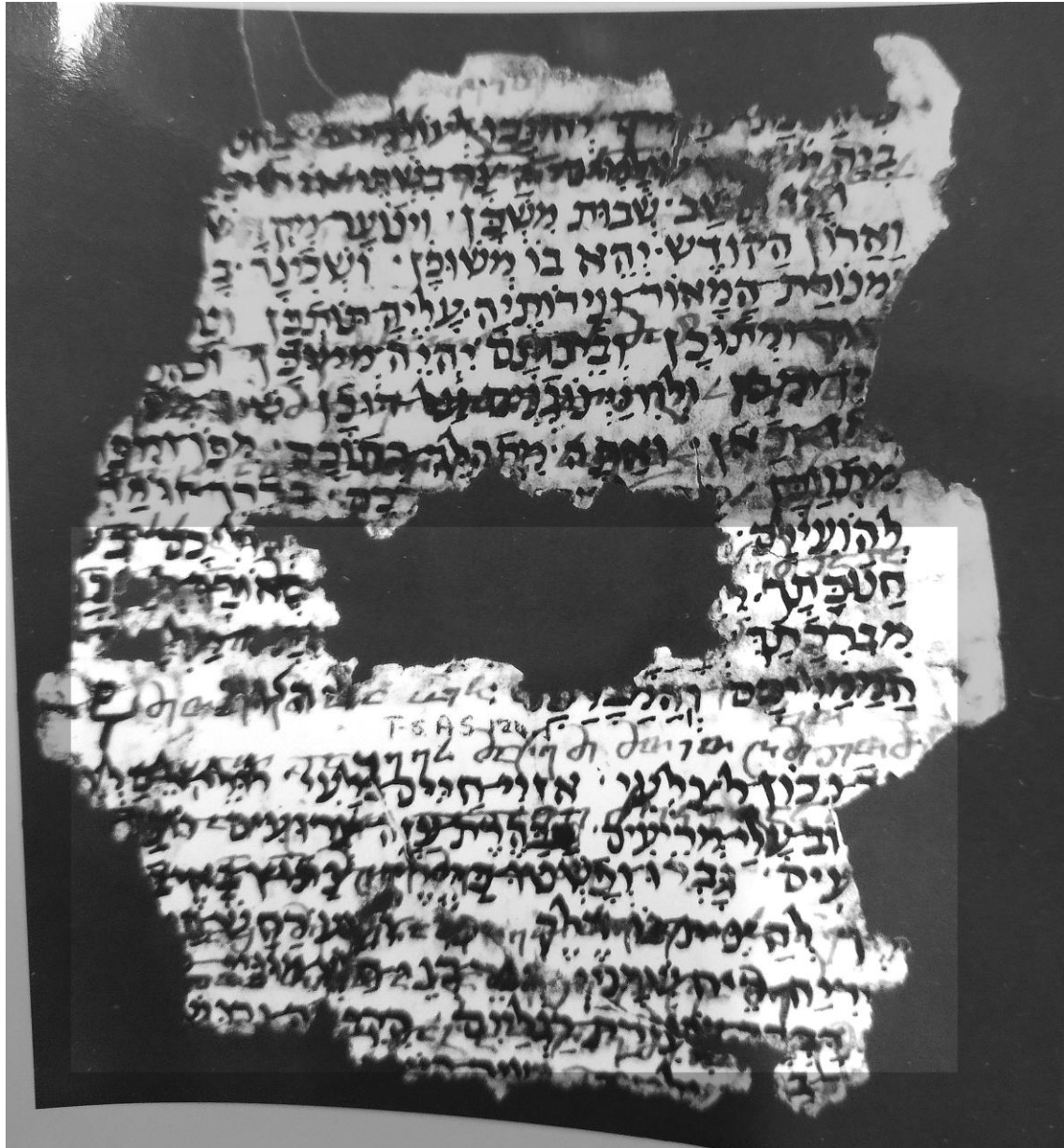

Fig. 8: Cambridge, UL, Taylor-Schechter AS 124.1, recto (transcribed part highlighted)

Table VI: Cambridge, UL, Taylor-Schechter AS 124.1, recto, partial transcript

Ps.	Transcript with variants indicated
3:4	ჩემდა და {BCEa}
3:5	ყმითა ჩემითა ოწისა {მიმართ ღაღად <i>omnes</i> } [ვ]ეკავ და შეესმა ჩემი მთით წმიდით მისით ²⁷
3:6	[შ]ე დაეწევ და {L, <i>om.</i> C ₄ } დავიძინე გან[ი]<ღუი>- [ძ]ე რ ოწი მწე მეყო მე
3:7	<C>[რ]ა შემე[ში]ნა {BCEa} მე ბევრეულისაგ ე[რ]<ი
3:8	მაცხოვნე მე

²⁷ Last three characters added above the line.

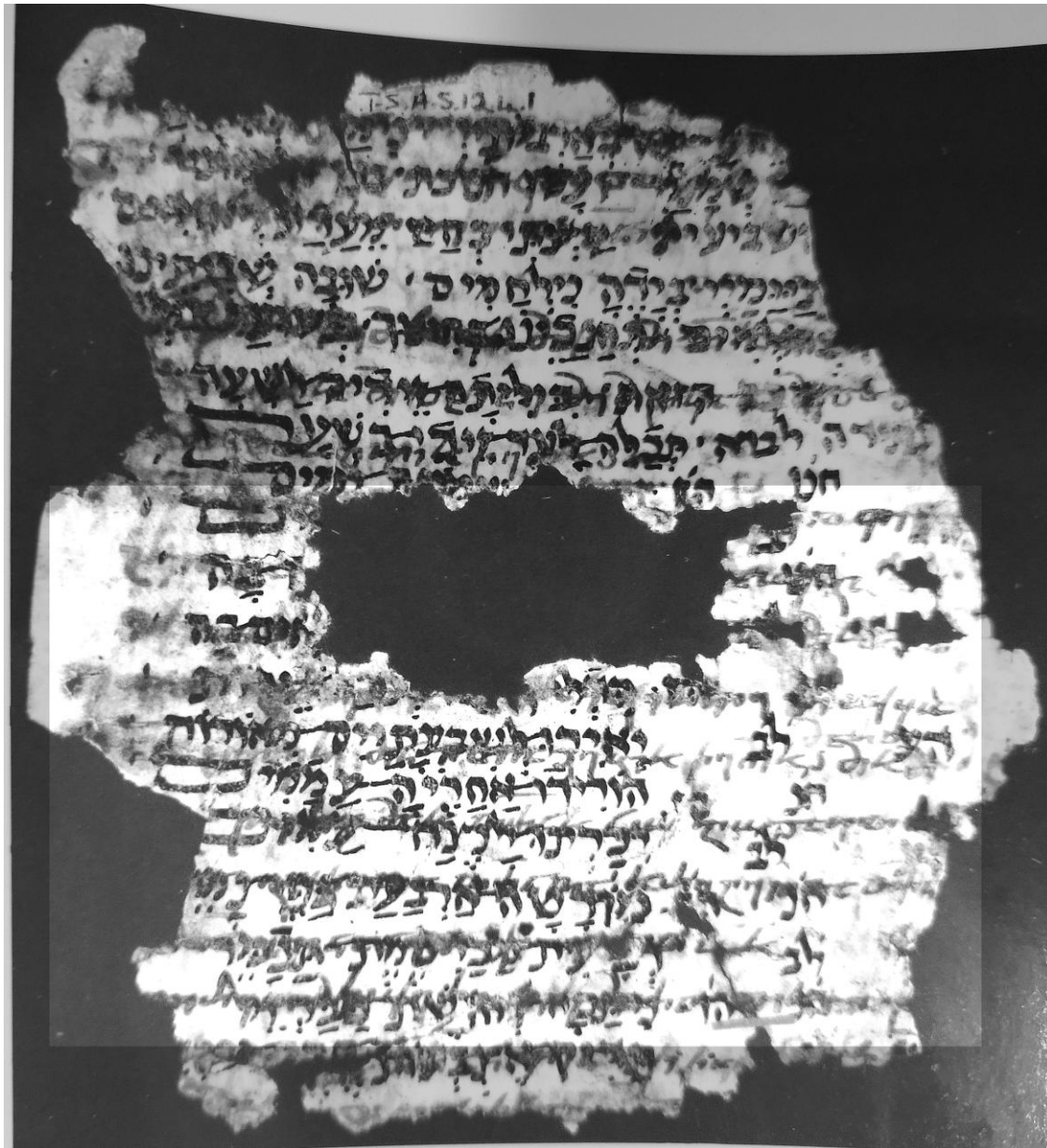

Fig. 9: same, verso (transcribed part highlighted)

Table VII: Cambridge, UL, Taylor-Schechter AS 124.1, verso, partial transcript

Ps.	Transcript with variants indicated
4:3	გულ-ფიც[ხ]<ელ> ხ[ართ] <რად გიეუარს ამ>აოება[ღ და] ეძ[იებთ] <სიცრუესა>
4:4	ღ[ულისხმა-ყავთ რ~ საკუ]რველ-უყო [ო~6] შეგესემინ ღაღადებისა ჩემისაჲ მისა მიმართ ²⁸
4:5	<ღული>ს-წერომასა თქ~ნსა ნუ სცოდავთ [რა]<ღ> <თქუა>[6] გულთა თქ~ნთა სარეცელთა თქ~ნ <თა ზ~ა> [შეი]ნან[ეთ] [დით ო~სა]
4:6	<ყე>[წ]ირეთ მსხუერპ[ლი სი]მართლისა[ღ და ეს]<ეე>

²⁸ Last four letters added above the line; homoioteleuton from ო~ა to ო~6?

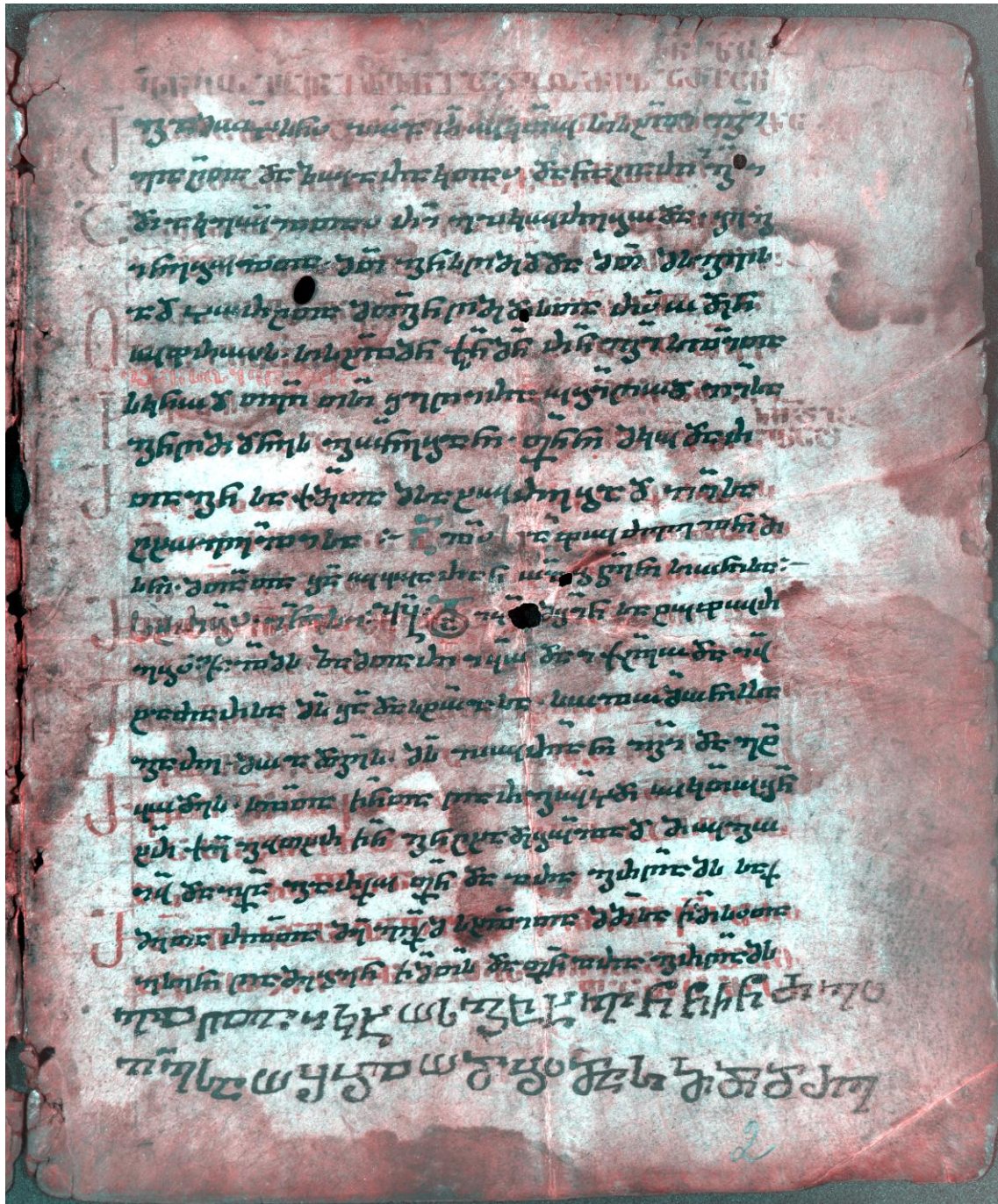

Fig. 10: Yerevan, Matenadaran, VP 37, fol. 2r (multispectral image,²⁹ processed)

²⁹ This and the following multispectral images were taken in May 2018 at the Matenadaran, Yerevan, in the course of the project “Palimpsest Manuscripts of the Matenadaran”, kindly supported by the Volkswagen Foundation (grant no. 93304), and further processed with the HOKU software developed by Keith T. Knox (see <http://www.cis.rit.edu/~ktkpci/Hoku.html>) in the course of the DeLiCaTe project (“The Development of Literacy in the Caucasian Territories” (ERC grant no. 101019006, see <https://www.csmc.uni-hamburg.de/delicate.html>) between 2022 and 2025. All URLs quoted in this article were last accessed on 30 December 2025.

Table VIII: Yerevan, Matenadaran, VP 37, fol. 2r: transcript Sandro Tskhvedadze

Line	Ps.	Text
1	43:6	ენეთ იგინი რ~ლნი ადგომილ არიან ჩ~ნ ზ~ა :— ³⁰
2	43:7	ჟ არა მშუღლდსა ჩემსა ვესავ არცა მა-
3		ხვლმან ჩემმ~ნ მაცხოვნოს მე :—
4	43:8	ჯ~დ შ~ნ მაცხოვნენ ჩ~ნ მაჭირებელთა
5		ჩ~ნ[თა დ]ა ³¹ მოძო[ვლ]ეთა [ჩ~ნთ]ა არცხვ~ნე :—
6	43:9	ღ~თისა [მი]ერ ვიქე[ბოდ]ით ჩ~ნ შ~რდღე და
7		[სა]ხელსა შენ[სა {BCDE} აოვვა]რებდეთ ო~კე :— განსოვენება :
8	43:10	ღ~ აწ შენ განმიშორენ [ჩ~ნ] და {CE} მარცხ-
9		ნე {sic?} ჩ~ნ და არა გამო[ხოვ]ედ ღ~ი ძალად ჩ~ნდა :— ³²
10	43:11	შ~ართლოვკ[ოვნ] მაქციენ ჩ(ოვე)ნ ოვფროდს
11		ე~ლთა მტერთა ჩ~ნ[თასა] და მოძოვლ-
12		ენი ჩ~ნნი მიმოდა[მიტაცე]ბდეს ჩ~ნ :—
13	43:12	შ~იმცენ ჩ~ნ ვ~ა ცხოვარ<ნი> საჭმლისანი
14		და წ~არმართა {sic} შ~ს [გან]მაბნიენ ჩ~ნ :—
15	43:13	შ~იეც ერი შენი ოვსასყიდლოდ და არა
16		იყო რიცხოვ ღაღადებისა ჩ~ნისა :—
17	43:14	შ~ევენ ჩ~ნ საყოვედრელ მოძმეთა ჩ~ნ-
18		თა საცინელ და სა[კი]ცხელ გარემო-
19		დსთა ჩოვენთა :—
20	43:15	შ~რდღე კდემოვლებად ჩემი შ~ნ წ~ე არს
21		და სირცხვლმ~ნ პირისა შ~ნისამ~ნ დამ- ფარა მე :— ³³

³⁰ Last two words added above the line.

³¹ Uncertain; corrected from ჩ~ნდთა?

³² Last word added above the line.

³³ Last six characters and punctuation marks added below the line.

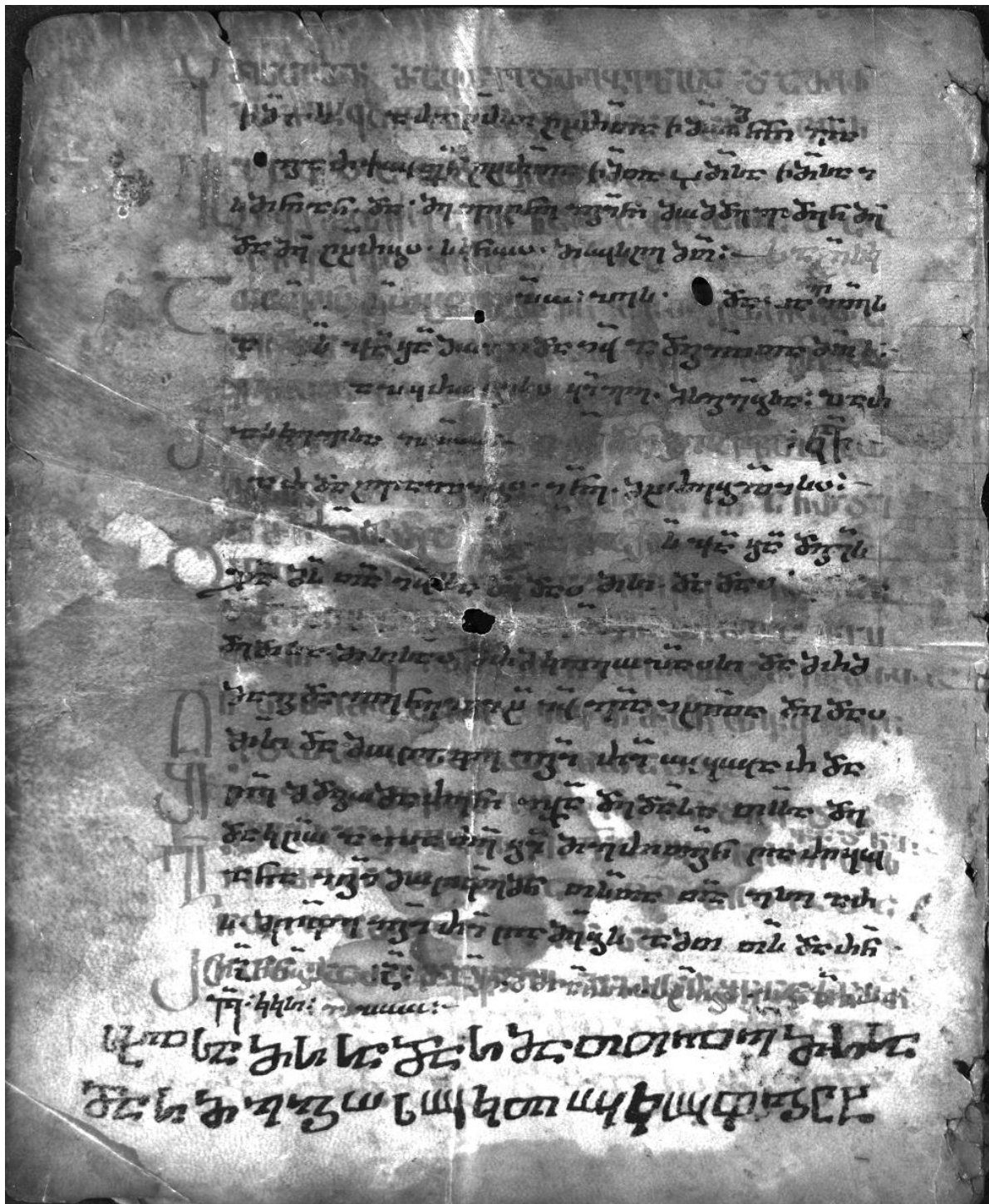

Fig. 11: Yerevan, Matenadaran, VP 37, fol. 2v (multispectral image, processed)

Table IX: Yerevan, Matenadaran, VP 37, fol. 2v: transcript Sandro Tskhvedadze

Line	Ps.	Text
1	43:17	ყმისაგან მაყოგედრებელისა და ძურ-
2		ის მეტყოველისა [პ]ირისაგან მტერ-
3		ისა და მდევარისა :-
4	43:18	ესე ყი მოიწია ჩნ ზა და ჩნ არა დაგ-
5		ივიწყეთ შენ :-
6		ზრა ვეცრო[ვე]ენით ჩნ აღთქოვმათა
7	43:19	შენთა არც[ა ოვკ]ო[ვენ] ვიქეცით ჩნ {BCDE} [გო]-
8		ულითა ჩო[ვენ]ითა :-
9	43:20	ჟ დამა[მდაბლენ] ჩნ [ადგ]ილსა ბო-
10		[როტ]სა და დამფარნა ჩნ ახრდი-
11		ლმნ [სიკოვდილ]ისამან :-
12	43:21	ოვკოვ[ეთ]ოვმცა დავივიწყეთ ჩნ სახ-
13		ელი ღთისა ჩნ<ის>[ად გა]ნ-თოვმცა-ვიპ-
14		ერენით ჳელნი ჩნნი კერპთა მიმართ :-
15	43:22	ონ სამემცა იძია ესე რ მან ოვწყის სა-
16		იდოვმლოდ გოვლისად :-
17	43:23	ყჩთვს მოვწყდებით ჩნ მრდღე და
18		შევირაცხებით ჩნ ვა ცხოვარნი კლვადნი :- ³⁴
19	43:24	უნჩილვქე რად [გძინ]ავს ოო აღდგ და
20		ნოვ დამავდებ ჩნ სდ :-
21	43:25	ჟად გარემიიქცევ პირსა შნსა ჩნგნ

³⁴ Last five characters and punctuation marks added above the line.

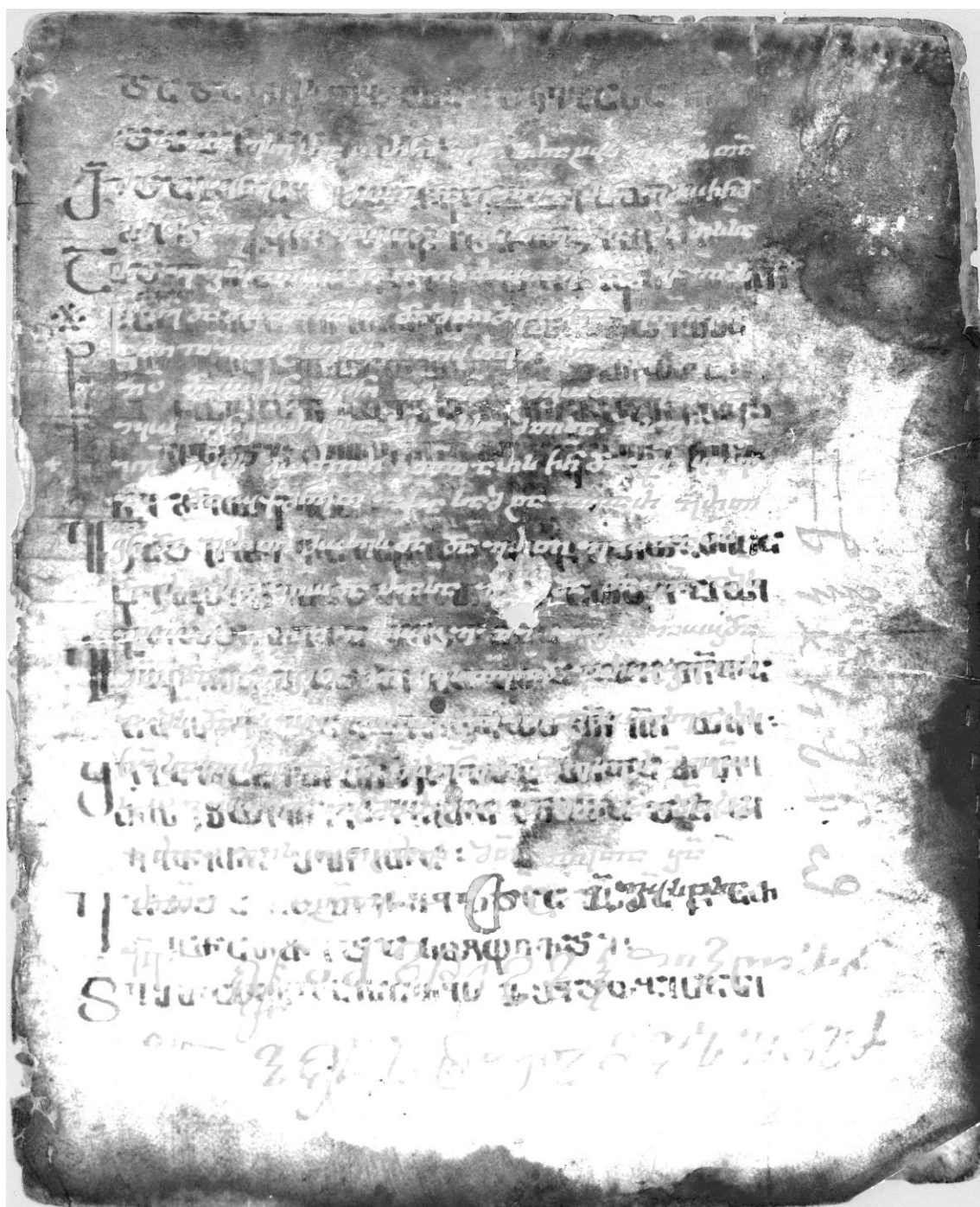

Fig. 12: Yerevan, Matenadaran, VP 37, fol. 1r (multispectral image, processed)

Table X: Yerevan, Matenadaran, VP 37, fol. 1r: transcript Sandro Tskhvedadze

Line	Ps.	Text
1		და დაგიწეებ გლახაკებასა ჩნსა
2		და ჭირსა ჩნსა :–
3	43:26	ჴ დამდა[ბლ]და მიწა[მდ]ე [სოვლი ჩე]-
4		მი და ქენდ მიიწია მოვცელი ჩე[მი]
5	43:27	ზღდებ ღო [შემ]ეწიე ჩნ და მივსნენ ჩნ
6	44	სახელისა ³⁵ შნისათჳს · დასასროვლსა
7		ცვალებოვლთათჳს ძეთა კორწსთა :–
8	44:2	ზღმოთქოვნ გოვლმან ჩემმან სიტყჲ
9		კ[ე]თილი და ოვთხრნე მ[ე] ს[ა]ქმენი ჩემ-
10		ნი მეოვფესა :–
11		ჴჩაჲ ჩემი ვა საწერე[ლი მ]წიგნობრისა
12	44:3	კელოვნისაჲ შოვენ[ი]<ე>[რ] არს იგი ოვ-
13		ფროდს ძეთა კაცთასა :–
14		ჴჩეფინა მადლი ბაგეთაგან შნთა
15		ამისთჳს გაკოვრთხოს შნ ღნ ოჲკე :–
16	44:4	ყეიბ მახვლი შნი წელთა შნთა ძლიე-
17		რო შოვენირებითა შნითა და სი-
18		კეთითა შენითა :–
19		ჴარდა[ა]ცოვ {BCD} მშვლდსა შნსა წარ-
20		გმართე და სოვფევდი :–
21	44:5	სეშმარიტებისათჳს მშვდობისა სი-

³⁵ Above the word the number of the following psalm (: მდ : = “44”) and in the left margin, a dotted cross and a *kanc’ili*, all in red ink.

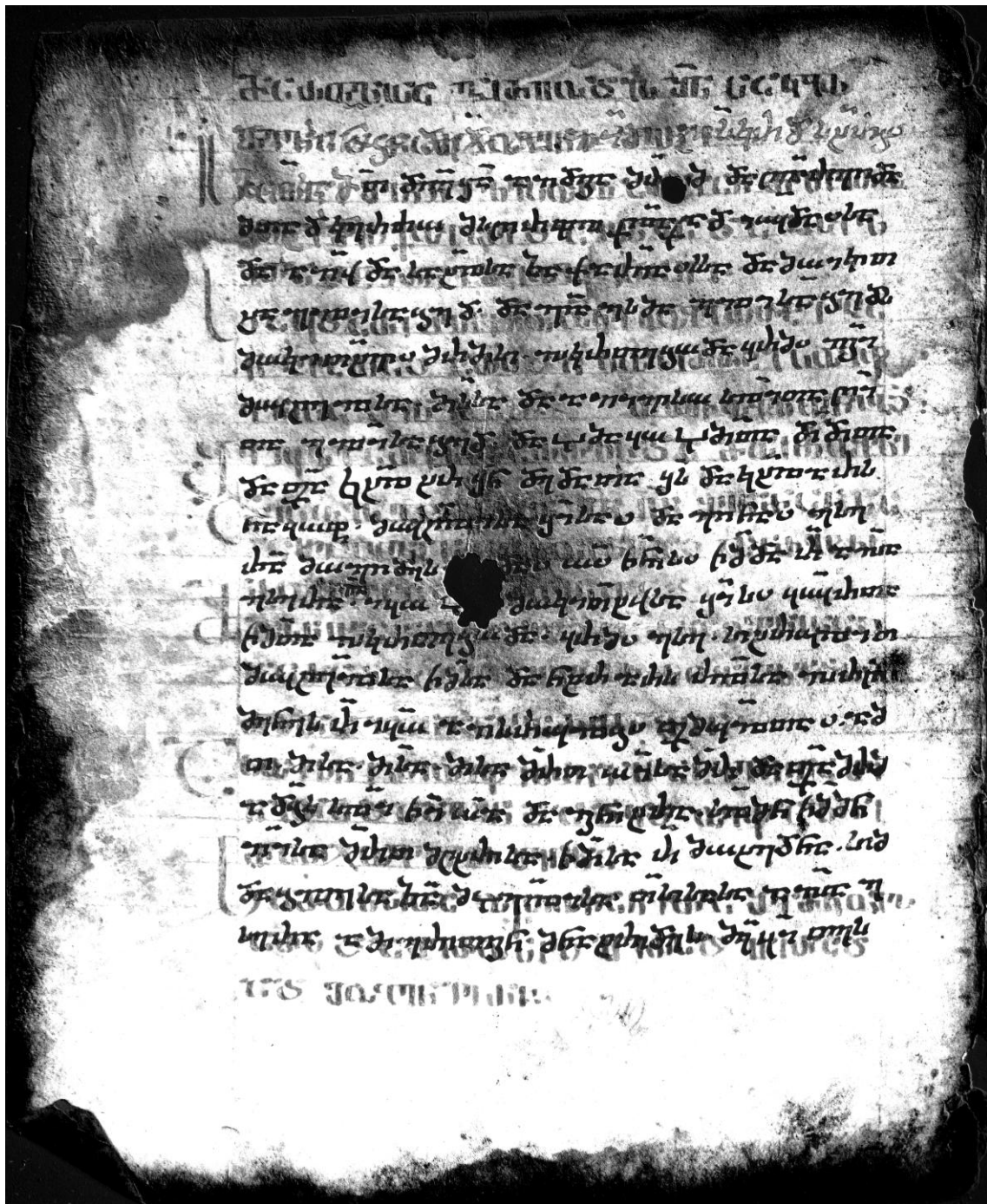

Fig. 13: Yerevan, Matenadaran, VP 37, fol. 1v (multispectral image, processed)

Table XI: Yerevan, Matenadaran, VP 37, fol. 1v: transcript Sandro Tskhvedadze

Line	Ps.	Text
1		მართლისა გიძღოდეს შ"ნ საკურ-
2		ველად მარჯოვენს შენი :-
3	44:6	Ისარნი შენნი ღესოვლ ა[რ]იან ძლიერო
4		[ერნი] შენ ქოვეშე დაეცნენ და გოვლ-
5		ითა მტერნი მეოვფისანი :-
6	44:7	საყდარი შენი ღ"ო ო"კე კოვერთხი გა-
7		ნგებისად არს და კოვერთხი სოვფ-
8		ევისა შენის[ად]
9	44:8	ყეიოვარე სიმართლჳ და მოიძოვლე ოვრხოვლოვებჳ :- ³⁶
10		Ი[მ]ისთვის გც[ხოს შ]ნ ღ"ნ ღ"ნ შენმან სა-
11		ცხებელი სი[ხარ]ოვლისად ოვმეტჳს
12		მოყოვა[ს]<თა> [შ]ენთა :-
13	44:9	ჭოვრი ტახში {sic} [კას]ია სამკაოვლისად
14		ტაძართაგ[ან] პილოს {sic} ძოვალედთა
15		[რ"ლ]თა განგახარეს შენ :-
16		Ისოვლნი მეოვფისანი პატივითა შე-
17		ნითა {BCDE} დადგენ {დადგეს BCDE} და {< AC} დედოვფალნი {C}
18		მარჯოვენით შენსა :-
19	44:10	სამოსლითა ოქროვანითა შემკოვლ
20		არს და შემოსილ პირად პირად-
21		ად შოვენირი :-

4. Dedication

Dear Mzekala, the fragments dealt with here reinforce the value of your critical edition of the Psalter and the accuracy of your judgment on the titles. Please accept my deep respect for this wonderful work and my best wishes for many years to come!

³⁶ Last word and punctuation marks added in the line above.

Picture credits

- Fig. 1: Justin Sinaïtes; St Catherine's Monastery, Mt Sinai.
Fig. 2: Justin Sinaïtes; Jost Gippert; St Catherine's Monastery, Mt Sinai.
Figs 3–5, 14: Olga Vasileva, National Library of Russia, St Petersburg
Figs 6, 8–9: University Library, Cambridge
Fig. 7: Matenadaran, Yerevan
Figs 10–13: Matenadaran, Yerevan / DeLiCaTe project, Hamburg

References

- Ebers (1872): Georg E., *Durch Gosen zum Sinai. Aus dem Wanderbuch und der Bibliothek*. Leipzig: Wilhelm Engelmann. <https://books.google.de/books?id=S7-TuOhEWKUC>. Zweite verbesserte Auflage 1881. <https://books.google.de/books?id=QDQBAAAAQAAJ>.
- Garitte (1956): Gérard G., *Catalogue des manuscrits géorgiens littéraires du Mont Sinai* (Corpus scriptorum christianorum orientalium, vol. 165, Subsidia, t. 9), Louvain: L. Durbecq.
- Gippert (2018): Jost G., *Georgische Handschriften*. In Zusammenarbeit mit dem Nationalen Korneli-Kekelidze-Handschriftenzentrum Georgiens und unter Mitwirkung von Zurab Tchumburidze und Elene Machavariani. Wiesbaden: Reichert.
- (2019): id., “The Khanmeti Fragment of London”, *Gelati Academy of Sciences Proceedings* 5, 167–174. <https://titus.uni-frankfurt.de/personal/jg/pdf/jg2019c.pdf>.
- (forthcoming): id., “Textual Heritage Hidden and Obscured: Palimpsests from the Caucasus”, to appear in Hector M. Patmore, Daniel Stökl Ben Ezra, and Jeroen Verrijssen (eds), *Lost Texts: New Finds, Technologies, and Approaches* (Cambridge Semitic Languages and Cultures), Cambridge: University of Cambridge and Open Book (2026).
- Gippert-Outtier (2021): Jost G., Bernard Ou., “The Oldest Georgian Psalter – a Preliminary Account”, *მრავალთავი / Mravaltavi* 27, 41–64. <https://titus.uni-frankfurt.de/personal/jg/pdf/jg2021f.pdf>.
- Palmer (1871): Edward Henry P., *The Desert of the Exodus: Journeys on Foot in the Wilderness of the Forty Years' Wanderings, Undertaken in Connexion with the Ordnance Survey of Sinai, and the Palestine Exploration Fund*. I. Cambridge: Deighton, Bell & Co. <https://books.google.de/books?id=VmcBAAAAQAAJ>.
- Shanidze (1960): მზექალა შანიძე, *ფსალმუნის ძველი ქართული რედაქციები X–XIII საუკუნეთა ხელნაწერების მიხედვით*. I. ტექსტი (ძველი ქართული ენის ძეგლები, 11), თბილისი: საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. <https://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/456531>.
- (1979): მზექალა შანიძე, *ფსალმუნთა წიგნის ძველი ქართული თარგმანები*, თბილისი: მეცნიერება.
- (2010): მზექალა შანიძე, *ქართული ფსალმუნის სიმფონია. მასალები ადრეული ვერსიებისათვის და გიორგი მთაწმიდლისეული რედაქციის სიმფონია*, თბილისი: ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისი სახელმწიფო უნივერსიტეტი / სამეცნიერო-კვლევითი ლაბორატორია „ორიონი“.

- (2012): Mzekala Sh., “The Old Georgian Psalter and the Titles of the Psalms”, in Christian-B. Amphoux, J. Keith Elliott with Bernard Outtier (eds), *Textual Research on the Psalms and Gospels. Papers from the Tbilisi Colloquium on the Editing and History of Biblical Manuscripts* (Supplements to Novum Testamentum, vol. 142), Leiden/Boston: Brill, 19–41.
- Sokoloff & Yahalom (1979): Michael S. and Joseph Y., “Christian palimpsests from the Cairo Geniza”, *Revue d’histoire des textes* 8, 109–132. <https://doi.org/10.3406/rht.1979.1173>.
- Tsagareli (1888): Александръ [Антонович] Цагарели, *Памятники грузинской старины въ Святой Земль и на Синаѣ* (= Православный палестинскій сборникъ 4/1), С.-Петербургъ: Православное палестинское общество. <https://books.google.de/books?id=5xotAAAAYAAJ>.
- Vasilieva (2009): Ольга В. Васильева, *Грузинские рукописи в Российской Национальной Библиотеке*, Санкт-Петербург: Российская национальная библиотека. https://rusneb.ru/catalog/000200_000018_RU_NLR_BIBL_A_012235057/.
- Vollandt (2023): Ronnie Vollandt, “Palimpsests from the Cairo Genizah and the Qubbat al-Khazna in Damascus”, in Claudia Rapp, Giulia Rossetto, Jana Grusková and Grigori Kessel (eds), *New Light on Old Manuscripts. The Sinai Palimpsests and Other Advances in Palimpsest Studies* (Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, Denkschriften, 547 / Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, 45), Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 231–253. <https://doi.org/10.1553/978OEAW91575s231>.

ფსალმუნების ძველი ქართული თარგმანის რამდენიმე გამოუცემელი ხელნაწერი

ბერნარ უტიე (სენ მარტენ დე ლა მერი)

DOI: <https://doi.org/10.62235/dk.4.2025.10517>
bernard.outtier8@orange.fr || ORCID: [0009-0004-9095-9932](https://orcid.org/0009-0004-9095-9932)

სტატიაში წარმოდგენილია პაპირუსზე დაწერილი ფსალმუნის ძველი ქართული თარგმანის ხუთი გვერდის გამოცემა ორი ხელნაწერიდან (სინა, წმინდა ეკატერინეს მონასტერი, georg. 98 და სანკტ-პეტერბურგი, რუსეთის ეროვნული ბიბლიოთეკა, ქართული N.S. 10), რომელიც მოიცავს ფსალმუნებს 64:11 – 65:11, 111:1 – 112:6 და 118:68–81, და ორი პალიმფსესტიდან, რომელიც სხვა მონაკვეთებს შეიცავს (კემბრიჯის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკის ხელნაწერი, Tailor-Schechter AS 124.1 (ფს. 3:4–8 და 4:3–6), გადმოწერილი ულტრაიისფერით გადაღებული ფოტოებიდან, და ერევანი, მატენადარანის ქართული ფრაგმენტი 37 (ფს. 43:6 – 44:10), გადმოწერილი სანდრო ცხვედაძის მიერ მულტისპექტრულად გადაღებული ფოტოებიდან).

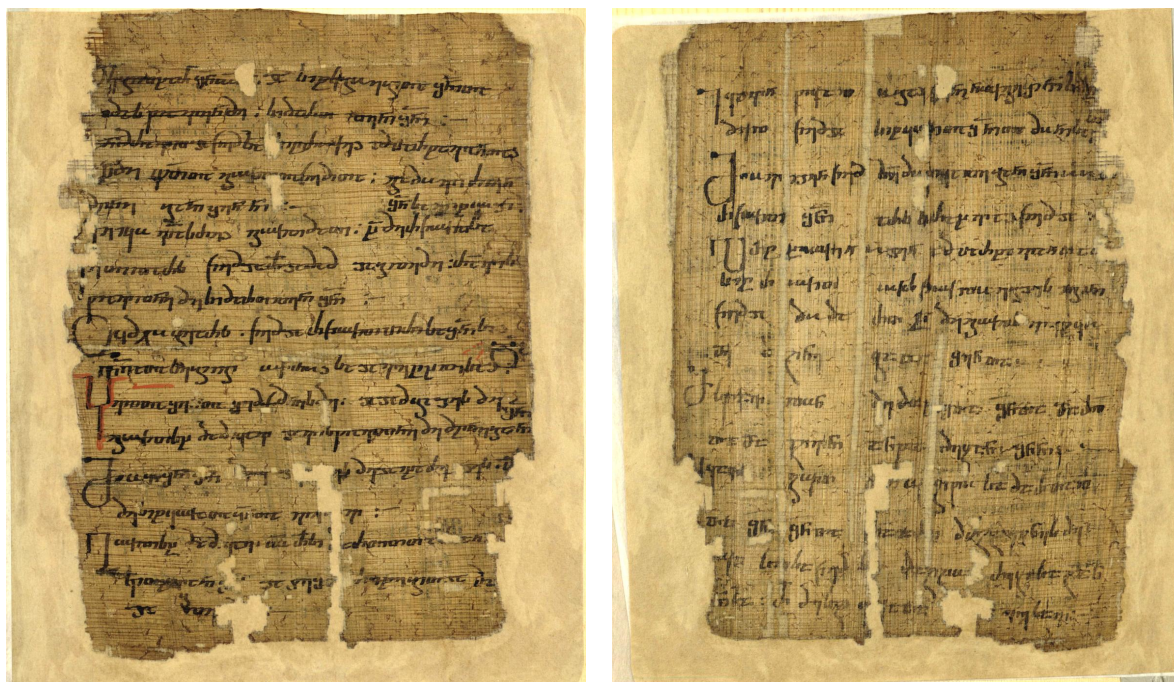

Fig. 14: Saint Petersburg, NLR, Georgian NS 10, fols 2r and 2v

ფსალმუნის ქართული თარგმანის ისტორიისთვის მნიშვნელოვანი ვარიანტები მოტანილია მზექალა შანიძის მიერ გამოცემულ ფსალმუნთა ძირითად რედაქციებზე მითითებით.